

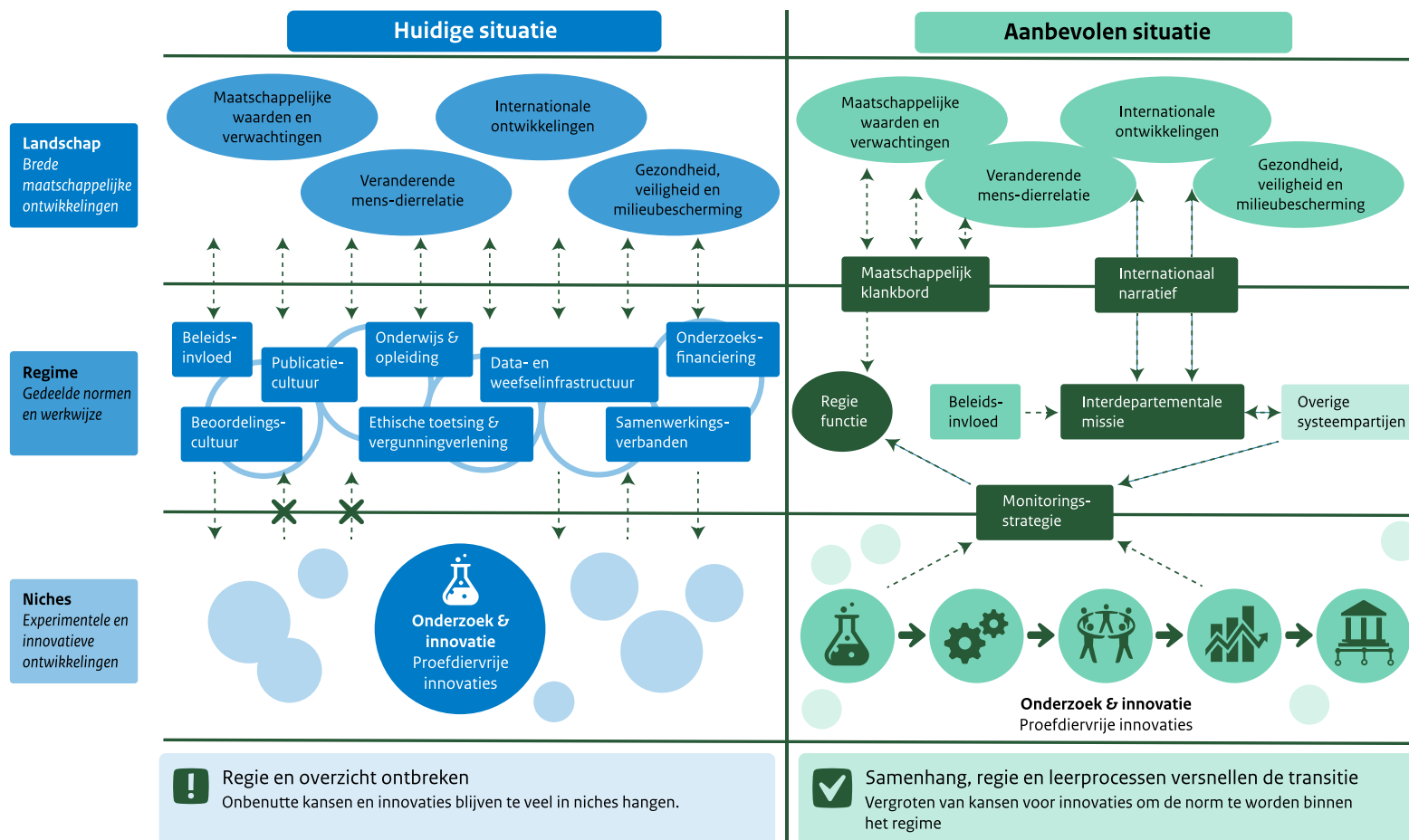

Transitieadvies: samenwerken aan een proefdiervrije samenleving

De transitie naar een proefdiervrije samenleving

naar integrale, geregisseerde samenwerking aan systeemverandering

In dit figuur is links zichtbaar hoe systeempartijen en -voorwaarden binnen het regime onvoldoende verbonden zijn. Daardoor kunnen innovaties uit niches moeilijk opschalen naar gangbare praktijk.

Rechts toont de aanbevolen situatie: een interdepartementale missie en gedeeld internationaal narratief geven richting, de regiefunctie verbindt en monitort, het maatschappelijk klankbord brengt normatieve en maatschappelijke signalen in, en beleidsdomeinspecifieke transitiebeleidsagenda's vertalen de gezamenlijke ambitie naar uitvoering. Zo worden succesvolle innovaties opgenomen in beleid, onderzoek, onderwijs en praktijk.

Over het advies

Het NCad brengt dit advies op eigen initiatief uit als vervolg op zijn Transitieadvies uit 2016 en de evaluatie daarvan. Het advies is primair gericht aan de Staatssecretaris van LNVN, maar gaat over verantwoordelijkheden die verspreid zijn over meerdere ministeries en partijen in wetenschap, bedrijfsleven en samenleving.

Aanleiding en kernboodschap

De ontwikkeling, financiering en toepasbaarheid van proefdiervrije onderzoeksmethoden zijn de afgelopen jaren sterk toegenomen. Nederland heeft daarmee in een eerste fase van de transitie een stevige kennis- en innovatiepositie opgebouwd. Die vooruitgang leidt echter niet vanzelf tot minder dierproeven. Nieuwe methoden kunnen naast bestaande onderzoekspraktijken blijven bestaan zonder deze te vervangen, terwijl de mogelijkheden en het tempo van verandering sterk verschillen per onderzoeksgebied. Zonder gerichte vervolgstappen wordt een belangrijk deel van de opgebouwde innovatiekracht daarom niet of onvoldoende benut voor de transitie naar een proefdiervrije samenleving. De transitiekunde helpt verklaren waarom. Vernieuwing ontstaat vaak eerst in afgebakende omgevingen waarin nieuwe methoden en samenwerkingsvormen kunnen worden ontwikkeld. Zulke innovaties veranderen de gangbare praktijk pas wanneer ook het bestaande systeem meebeweegt. In het dierproevenbeleid betekent dit dat niet alleen proefdiervrije methoden moeten worden versterkt, maar ook de bestaande structuren moeten worden aangepast. De dierproef heeft daarin vaak een voorsprong, omdat kennis, routines en beoordeling erop zijn ingericht. De volgende transitiefase vraagt daarom om een bewuste wisselwerking tussen vernieuwing en verandering van de gevestigde onderzoekspraktijk.

Tegelijkertijd nemen de wetenschappelijke mogelijkheden toe en groeit de kennis over de belangen en vermogens van dieren. Daarmee wordt de vraag steeds urgenter of, en onder welke voorwaarden, het gebruik van dieren nog te rechtvaardigen is. Die vraag moet niet pas worden gesteld als de keuze voor een dierproef al gemaakt is, maar richtinggevend zijn bij het ontwerpen van onderzoek, het bepalen van de onderzoeksstrategie en de onderzoeksresultaten die nodig zijn om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Wetenschappelijke en technologische

ontwikkelingen maken bovendien nieuwe onderzoeksstrategieën mogelijk. Dat schept de verantwoordelijkheid om het onderzoeks- en innovatie-ecosysteem zo in te richten dat proefdiervrije methoden het vanzelfsprekende uitgangspunt worden en andere onderzoeksstrategieën daadwerkelijk de ruimte krijgen om zich te ontwikkelen en door te werken in de praktijk.

Het NCad bepleit daarom een fundamentele herstructurering van de transitieaanpak. De ontwikkeling van proefdiervrije methoden moet uitgroeien van een verzameling losse innovaties tot een gezamenlijke verandering van onderzoek, beleid en praktijk. Dat vraagt om een helder richtinggevend doel, samenhangende publieke regie en van daaruit een duidelijke toewijzing van verantwoordelijkheden aan alle relevante actoren. De verantwoordelijkheden kunnen daarbij dus ook niet uitsluitend aan individuele onderzoekers of de wetenschap worden toegewezen. De transitie wordt immers ook bepaald door de inrichting van het onderzoeks- en innovatiesysteem. Daarin bepalen ook nationale en internationale regelgeving, financiering, onderwijs, economische belangen en maatschappelijke waarden de richting en het tempo van de verandering.

Het NCad spreekt bewust over een proefdiervrije samenleving. Dat einddoel is geen voorspelling met een vaste einddatum, maar een kompas voor beleid, onderzoek en praktijk. Omdat de mogelijkheden per beleids-, onderzoeks- en praktijkdomein verschillen, zijn per domein concrete tussendoelen nodig, gekoppeld aan heldere verantwoordelijkheden en aan zichtbare voortuitgang. Tegelijk moeten de bescherming van dieren die nu worden gebruikt en de structurele afbouw van dierproeven onverminderd en in samenhang worden nagestreefd.

Aanbevelingen

De aanbevelingen vormen één veranderstrategie langs vijf pijlers:

- I. Governance & eigenaarschap
- II. Ethische actualisering
- III. Innovatie- en ketenbeleid
- IV. Internationale strategie
- V. Monitoring

Elke pijler vervult een noodzakelijke voorwaarde die de andere pijlers nodig hebben om effect te hebben. De kracht van het advies ligt daarom in de samenhang als voorwaarde voor systeemverandering.

Aanbeveling I. Veranker de transitie naar een proefdiervrije samenleving als interdepartementale missie, met gedeeld eigenaarschap en heldere verantwoordelijkheden.

Onderbouwing in het kort. De transitie naar een proefdiervrije samenleving is door meerdere stakeholdergroepen van verschillende sectoren geagendeerd, maar binnen de overheid ontbreekt een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het geheel. Meerdere ministeries beïnvloeden via hun eigen beleid het gebruik van dieren voor onderzoek, terwijl een gezamenlijk doel en een duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden en een systeemverantwoordelijke actor ontbreken. Daardoor blijven maatregelen per beleidsterrein los van elkaar staan en worden beleidsinstrumenten onvoldoende in samenhang ingezet. De transitie kan daarom niet worden behandeld als een afzonderlijk dossier van het ministerie dat verantwoordelijk is voor dierenwelzijn, maar vraagt om één interdepartementale missie, met concrete verantwoordelijkheid per beleidsdomein, inclusief een systeemverantwoordelijke actor.

Tegelijkertijd kan en hoeft de overheid verandering niet volledig van bovenaf te bepalen. De transitie ontstaat uit de wisselwerking tussen beleid, wetenschap, bedrijfsleven en maatschappelijke initiatieven. In die context ontbreekt een cruciale functie: een partij die het totaalbeeld vormt, verbanden legt en vaststelt waar het systeem blokkeert en van daaruit de benodigde systeeminterventies agendeert en propageert. Bestaande organisaties vervullen die rol niet volledig omdat zij slechts een deel van de transitie zien of zelf betrokken zijn bij de uitvoering waardoor ze niet onafhankelijk de samenhang kunnen bewaken. Een onafhankelijke regiefunctie is nodig om de nu nog veelal versnipperde inzet om te vormen naar een bestuurbare transitie door systeembrede blokkades vroeg te herkennen en op het juiste niveau weg te (laten) nemen.

Subaanbevelingen

I.1 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV een proefdiervrije samenleving te verankeren als interdepartementale missie van het Rijk, binnen formele en bij voorkeur bestaande structuren met de bewindspersonen van Defensie, EZK, IenW, OC&W, SZW, VWS.

Per beleidsdomein stelt de verantwoordelijke bewindspersoon een eigen transitiebeleidsagenda vast waarin wordt benoemd:

- welke concrete tussendoelen per beleidsdomein worden nagestreefd en op welke termijn;
- welke instrumenten worden ingezet;
- langs welke route en op welke momenten de bewindspersoon zich verantwoordt over de voortgang;
- welke publieke en private partijen waarvoor verantwoordelijk en/of aanspreekbaar zijn.

De tussendoelen zijn adaptieve richtpunten die periodiek worden herijkt op basis van voortgang en nieuwe inzichten. Elke transitiebeleidsagenda benoemt welke financiële middelen beschikbaar zijn of vrijkomen. De verantwoordelijke bewindspersoon is aanspreekbaar op de uitvoering van de agenda en de voortgang binnen het eigen beleidsdomein. De Staatssecretaris van LNV bewaakt als systeemverantwoordelijke de samenhang tussen transitiebeleidsagenda's, coördineert de gezamenlijke voortgang en rapporteert periodiek integraal hierover aan de Tweede Kamer.

I.2 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om samen met de domeinverantwoordelijke bewindspersonen een regiefunctie voor de transitie naar een proefdiervrije samenleving te beleggen en structureel te verankeren, ondersteund door een klein, structureel gefinancierd team.

De regiefunctie:

- volgt en duidt de voortgang van de transitie vanuit een onafhankelijke positie, en signaleert afwijkingen van transitiebeleidsagenda's;
- agendeert knelpunten die beleidsdomeinen, onderzoekscategorieën en actoren overstijgen als systeemprobleem;
- verbindt leerprocessen tussen beleidsdomeinen, onderzoekscategorieën en actoren zodat het systeem als geheel leert.

Op basis van de drie taken hierboven rapporteert de regiefunctie integraal periodiek en publiekelijk over de stand van de transitie. Zij wordt bij voorkeur organisatorisch ondergebracht bij een bestaande uitvoeringsorganisatie, in nauwe verbondenheid met inhoudelijke (transitiekundige) expertise, zodat wordt aangesloten bij bestaande infrastructuur. Mandaat, interdepartementale reikwijdte, toegang tot informatie en de bevoegdheid om onafhankelijk en openbaar te rapporteren worden vastgelegd in een instellingsbesluit.

I.3 Het NCad adviseert de staatssecretaris van LVVN een permanent maatschappelijk klankbord in te richten dat de regiefunctie voedt met maatschappelijke signalen en prioriteiten.

In dit klankbord is structurele deelname geborgd van organisaties die perspectieven inbrengen op normatieve vragen in de transitie die anders geen vaste plek hebben in de governance, waaronder patiënten-, dierenbelangen-, natuur- en milieu- en consumentenorganisaties.

Het klankbord krijgt een formeel verankerde adviesrol: het bepaalt zelf welke maatschappelijke prioriteiten, knelpunten, waardenconflicten en zorgen over draagvlak het inbrengt, en signaleert daarover gevraagd en ongevraagd. De regiefunctie motiveert in haar publieke rapportages hoe de ingebrachte signalen zijn gewogen en welke opvolging daaraan is gegeven.

Aanbeveling II. Herijk de ethische grondslag van het onderzoek met dieren.

Onderbouwing in het kort. De huidige schaden-batenafweging geeft in de praktijk onvoldoende houvast voor een scherpe en navolgbare rechtvaardiging van dieronderzoek. De beoordeling richt zich vooral op zichtbaar ongerief, terwijl andere aantastingen van de belangen van het dier moeilijk meegewogen kunnen worden omdat niet duidelijk is hoe deze moeten worden beoordeeld. Tegelijk blijven de verwachte baten vaak algemeen geformuleerd en wordt onvoldoende zichtbaar hoe waarschijnlijk, betekenisvol en toepasbaar zij werkelijk zijn. Het probleem ligt niet bij een gebrek aan zorgvuldigheid van betrokkenen, maar bij een kader dat te weinig praktische richting geeft. Herijking is daarom nodig om dierenbelangen en onzekere baten explicieter, consistent en transparanter te wegen.

Bovendien krijgt de formele afweging vooral gewicht bij de vergunningverlening. Daardoor komt de ethische beoordeling laat in het proces, ondanks dat ethische afwegingen in de onderzoekspraktijk in meer of mindere mate eerder en veelal informeel plaatsvinden, en is de ruimte om nog voor een andere aanpak te kiezen beperkt. Ethische reflectie moet daarom eerder en herkenbaar in de hele onderzoeksketen doorwerken, meer formeel, zodat zij niet alleen de uitvoering van een voorgenomen dierproef beoordeelt, maar ook invloed heeft op de keuzes die daaraan voorafgaan. Herijking is daarom niet alleen van belang voor de kwaliteit van afzonderlijke besluiten, maar ook voor de bredere transitie.

Subaanbeveling

II.1 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LVVN om de regie te nemen over de actualisering van het ethische afwegingskader voor onderzoek met dieren en te borgen dat de uitkomsten doorwerken in de gehele onderzoeksketen: bij onderzoeksstrategie, modelkeuze, financieringsbesluiten, IvD-advies, DEC-advies, en CCD-besluitvorming.

Stel hiervoor een onafhankelijke werkgroep in met een sterke en onafhankelijke basis van ethische expertise, waaronder deskundigheid op het gebied van dierethiek, diergedrag en dierenwelzijn. Betrek daarnaast praktijkkennis en maatschappelijke perspectieven om te bepalen welke onderzoeks-, beoordelings- en financieringspraktijken moeten veranderen zodat het kader in de hele keten kan doorwerken.

Deze werkgroep krijgt de opdracht om binnen een vastgestelde termijn een concreet voorstel op te leveren voor een geactualiseerd kader en een implementatieplan voor de doorwerking ervan in bestaande formats en beoordelingspraktijken.

De actualisering richt zich op vier onderdelen die in het huidige kader onvoldoende zijn uitgewerkt:

- De operationalisering van bredere welzijns en andere ethisch relevante begrippen, zodat dierenbelangen verder reiken dan ongerief alleen en op een navolgbare manier kunnen worden gewogen in de proportionaliteitsafweging.
- Een expliciete plaats voor onzekerheid aan de batenkant, zodat onzekerheid over aard, omvang, termijn en transleerbaarheid van verwachte baten zichtbaar wordt

in de afweging en niet opgaat in algemene verwijzingen naar wetenschappelijke, maatschappelijke of economische relevantie.

- Een expliciete toekomstvraag als vast onderdeel van de beoordeling: welke veranderingen in onderzoeksstrategie, kennis, financiering, samenwerking of infrastructuur zijn nodig om de betreffende kennisvraag in de toekomst zonder dieren te beantwoorden?
- De praktische condities die nodig zijn om het kader in de hele keten te laten doorwerken.

De Staatssecretaris wijst een verantwoordelijke partij aan voor de uitwerking, implementatie en periodieke actualisering van het ethisch kader. Na invoering wordt, logischerwijs door het NCad, geëvalueerd of het kader daadwerkelijk doorwerkt in de hele keten van ontwikkeling en begeleiding tot beoordeling, vergunningverlening en financiering van onderzoek met dieren, en of dit leidt tot scherpere en navolgbaardere ethische afwegingen.

Aanbeveling III. Creëer de condities in het onderzoeks- en innovatie-ecosysteem waardoor proefdiervrije innovaties kunnen opschalen van niche naar gangbare praktijk.

Onderbouwing in het kort. Nederland dreigt zijn wetenschappelijke voorsprong op proefdiervrije innovatie niet te verliezen. Nieuwe methoden worden wel ontwikkeld, maar bereiken de onderzoekspraktijk vaak niet, omdat de route van ontwikkeling naar bewijsopbouw, acceptatie en adoptie, opschaling en gebruik niet samenhangend is georganiseerd. Daardoor blijven publieke en private investeringen onderbenut en kan Nederland terrein verliezen in technologiegebieden die belangrijk zijn voor gezondheid, innovatie en verdienvermogen.

De transitie wordt nog te veel behandeld als een afzonderlijk onderzoeks- of ethisch vraagstuk, terwijl zij verandering vraagt van het hele onderzoeks- en innovatiesysteem. Onderzoeksmethoden worden niet uitsluitend gekozen op hun geschiktheid voor de onderzoeksvraag; ook opleiding, beschikbare expertise, infrastructuur en vertrouwde en regelmatig ook verplichte beoordelingspraktijken sturen de keuze, waardoor nieuwe methoden moeilijker ingang vinden. Nieuwe methoden moeten daarom niet worden beoordeeld op de vraag of zij de uitkomsten van een dierproef nabootsen, maar vooral op hun vermogen de onderzoeksvraag

betrouwbaar te beantwoorden. De transitie naar een proefdiervrije samenleving vraagt om onderzoek te ontwerpen vanuit de kennisvraag. Daarbij kunnen humane modellen, bestaande data, computationele analyses en andere bewijsbronnen worden gecombineerd om gezamenlijk relevantere informatie op te leveren dan één afzonderlijk model.

Subaanbevelingen

III.1 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om samen met de domeinverantwoordelijke bewindspersonen de transitie te verankeren in het bredere wetenschaps- en innovatiebeleid, als onderdeel van toekomstbehendige wetenschap.

Proefdiervrije innovatie moet in beleidsagenda's en financieringsprogramma's expliciet worden verbonden aan de transitiedoelstelling.

Gebruik streefbeelden als instrument om deze verankering per onderzoeksdomein richting en doorwerking te geven. Het interdepartementaal overleg bepaalt, ook op basis van signalen vanuit de regiefunctie, in welke domeinen nieuwe of geactualiseerde streefbeelden nodig zijn en hoe implementatie daarvan kan worden versterkt. Het NCad bewaakt samenhang, kwaliteit en leerervaringen tussen streefbeelden.

III.2 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om langdurige, ketengerichte financieringslijnen voor proefdiervrije innovatie in te richten, waarin publieke, private en publiek-private investeringen elkaar aanvullen en de volledige route van methodeontwikkeling naar structureel gebruik wordt ondersteund. Financieringsprogramma's maken daarbij de verwachte stappen naar toepassing expliciet.

Richt de ondersteuning op gefaseerde afstemming met eindgebruikers en marktpartijen vanaf de vroege ontwikkelfase, zonder nieuwe bewijsroutes voortijdig vast te zetten in bestaande beoordelingslogica's. Hanteer daarbij het model van een technology-readiness-benadering en een gefaseerde gereedheidsbenadering waarin wetenschappelijke, technische, regulatoire, gebruikers- en marktgereedheid gezamenlijk worden beoordeeld. Verbindt financiering met streefbeelden en afbouwpaden wanneer deze voldoende zijn uitgewerkt, beoordeeld en belegd.

III.3 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om, samen met de verantwoordelijke bewindspersonen en infrastructuurpartijen, bestaande data-, materiaal- en onderzoeksinfrastructuren expliciet geschikt te maken voor proefdiervrije innovatie. Borg daarbij kwaliteitsstandaarden, interoperabiliteit, duurzame toegang tot humaan materiaal, hergebruik van humane én historische dierdata, gedeelde corefaciliteiten en veilige vormen van data visiting.

Laat de regiefunctie, in samenwerking met relevante infrastructuurpartijen, financiers en inhoudelijk experts, een voorstel opstellen voor de benodigde infrastructuur, zowel nationaal als in Europees verband. Geef daarin aan welke onderdelen publiek-private samenwerking vragen. Gebruik dit bij de inrichting en bijstelling van beleid en financieringsprogramma's.

III.4 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om samen met de Minister van OCW, opleidingen, beroepsonderwijs en professionele ontwikkeling in de levenswetenschappen structureel te richten op toekomstbehoudende wetenschap.

Borg in curricula en leven-lang-ontwikkelen programma's kennis van het volledige methodische spectrum, kritische onderzoeks- en modelkeuze, ethische reflectie, datawetenschap, regulatoire wetenschap en de ontwikkeling en toepassing van proefdiervrije benaderingen. Besteed daarbij ook aandacht aan internationaal opgeleide onderzoekers met uiteenlopende voorkennis en handelingspraktijken.

Aanbeveling IV. Bundel de Nederlandse inzet in een samenhangende internationale strategie die inzet op multilaterale en bilaterale samenwerking.

Onderbouwing in het kort. Nederland beschikt over sterke wetenschappelijke en transitiekundige expertise, innovatieve infrastructuur en internationale netwerken, maar zet die nog onvoldoende om in één herkenbare en succesvolle internationale koers. Initiatieven zijn versnipperd, sectoren hanteren verschillende prioriteiten en het is niet steeds duidelijk welke veranderingen Nederland internationaal wil bereiken. Daardoor blijft de Nederlandse invloed achter bij wat op grond van zijn kennis- en innovatiepositie mogelijk is en krijgen nationale investeringen minder doorwerking in internationale erkenning en toepassing.

Dat is problematisch, omdat veel voorwaarden voor brede toepassing buiten Nederland worden vastgesteld, zoals wat als overtuigend bewijs geldt en welk

onderzoek wordt gefinancierd en welke methoden wetenschappelijk en beleidsmatig gezag krijgen. Nederland moet daarom nationaal afspreken welke veranderingen het internationaal nastreeft. Daarbij moet het ook het idee doorbreken dat de transitie neerkomt op het één-op-één vervangen van een dierproef. Door multilaterale inzet en bilaterale samenwerking te verbinden, kan Nederland zijn expertise gericht inzetten en voorkomen dat internationale afhankelijkheid een reden wordt om nationaal geen keuzes en/of progressie te maken.

Subaanbevelingen

IV.1 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om samen met de andere verantwoordelijke bewindspersonen één gedeeld kernnarratief consequent uit te dragen: proefdiervrije innovatie realiseert vervanging niet primair door iedere bestaande dierproef één-op-één na te bootsen, maar door vernieuwing van onderzoeksvragen, bewijsstrategieën en wetenschap.

Methoden worden beoordeeld op hun relevantie, betrouwbaarheid, maatschappelijke betekenis en ethische verantwoording, zonder het diermodel als vanzelfsprekende norm te nemen.

IV.2 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om samen met zijn collega bewindspersonen een samenhangende internationale strategie te formuleren die het kernnarratief over de transitie naar een proefdiervrije samenleving uit V.1 vertaalt naar concrete prioriteiten voor Nederlandse inzet in multilaterale gremia, bilaterale partnerschappen, en internationale onderzoeks- en innovatiesamenwerking.

De strategie maakt expliciet welke verandering Nederland in internationale normen, kaders en beoordelingspraktijken wil realiseren en waar Nederlandse expertise en internationale ontwikkelingen elkaar het meest versterken.

IV.3 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om samen met gelijkgezinde landen gerichte bilaterale acties op te zetten die ervaring, bewijs en coalitievorming versterken.

Gebruik deze acties om hervormingen te bevorderen die een gelijkwaardig speelveld voor proefdiervrije innovaties creëren, zowel in regulatoire kaders en validatiestandaarden als in de criteria waarop wetenschappelijk onderzoek wordt gefinancierd, beoordeeld en gepubliceerd.

Aanbeveling V. Monitor de transitie als samenhangend geheel.

Onderbouwing in het kort. De voortgang van de transitie kan niet betrouwbaar worden beoordeeld op basis van het aantal dierproeven. Een daling kan wijzen op vervanging, maar ook op verplaatsing van onderzoek; een stijging kan verschillende oorzaken hebben, waaronder groei van onderzoeksvelden of gewijzigde regelgeving. Bovendien leiden meer proefdiervrije methoden niet automatisch tot minder dierproeven. Zonder zicht op de oorzaken achter de cijfers blijft daarom onduidelijk of beleid werkt en waar ingrijpen nodig is.

De transitie bestaat bovendien uit veranderingen die van elkaar afhankelijk zijn. Een nieuwe methode leidt niet tot toepassing als acceptatie, infrastructuur of expertise ontbreken, terwijl extra financiering op zichzelf nog niet bewijst dat de onderzoekspraktijk verandert. Monitoring moet daarom zowel de uitkomsten als deze voorwaarden voor verandering volgen. Een gedeelte Theory of Change of routekaart naar effect maakt expliciet welke veranderingen worden nagestreefd, hoe interventies daarop ingrijpen en onder welke voorwaarden zij gezamenlijk tot meer proefdiervrij onderzoek en minder diergebruik moeten leiden.

Subaanbevelingen

V.1 Het NCad adviseert om op basis van de kernlogica van dit advies een Theory of Change uit te laten werken voor de transitie naar een proefdiervrije samenleving.

De regiefunctie is eigenaar van het proces voor totstandkoming en herijking en laat de Theory of Change ontwikkelen met onafhankelijke methodische ondersteuning en in co-creatie met betrokken actoren. Vaststelling en eventuele bijstelling vinden plaats binnen de interdepartementale structuur uit aanbeveling I, zodat de Theory of Change bestuurlijk verankerd is en als fundament dient voor monitoring, evaluatie en adaptief leren. Breng daarin expliciet in kaart welke combinaties van interventies positieve feedbacklussen en mogelijke omslagpunten kunnen creëren, welke interventies randvoorwaardelijk zijn en waar ongewenste neveneffecten of reboundeffecten kunnen optreden.

V.2. Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om op basis van de Theory of Change een beperkt indicatorenstelsel met twee samenhangende lagen te ontwikkelen.

Uitkomstindicatoren volgen en duiden veranderingen in diergebruik en de toepassing van proefdiervrije onderzoeksstrategieën. Systeemindicatoren volgen of condities voor verandering verschuiven, waaronder eigenaarschap, financiering, infrastructuur, opleiding, beoordelingspraktijken, regulatoire acceptatie, marktontwikkeling, en of van remmende routines worden afgebouwd.

V.3 Het NCad adviseert de Staatssecretaris van LNV om de monitoring onafhankelijk te beleggen bij een uitvoerende partij die organisatorisch losstaat van de opdrachtgevende ministeries.

Stel een vaste evaluatiecyclus vast, bij voorkeur driejaarlijks. De monitoring is effectief wanneer per cyclus aannames uit de Theory of Change worden getoetst, trends en stagnatie worden geduid en wordt aangegeven waar bijsturing nodig is. De regiefunctie coördineert, duidt de uitkomsten en agendeert conclusies en acties binnen de interdepartementale structuur.